

جایگاه مشاوره در پیشرفت تحصیلی و رشد همه جانبه عاطفی و اجتماعی دانش آموزان دوره ی عمومی

تحولات بی حد و حصر در بنیان های جوامع، که بر اثر حرکت از دوران گذار به سمت زندگی ماشینی و صنعتی رخ داده، به پدید آمدن شکاف هایی منجر شده که انسان های امروز را ناگزیر از همواسازی خود با شرایط جدید کرده است. در چنین فضایی، بحران هایی پیش روی افراد پدید می آید که اگر متوقف نشود دنیای روحی، روانی آنها را متلاطم می کند. آسیب های اجتماعی و روحی و روانی از جمله طلاق، اعتیاد، خودکشی، مشکلات تحصیلی، اختلافات خانوادگی، نارضایتی شغلی، اضطراب، افسردگی و.... محصول تحولات زندگی صنعتی اند. سؤال اینجاست که در کنار توسعه شگفت انگیز علوم و فنون دانش امروز چه چیزی باید بتواند پاسخگوی بحران های روحی، روانی انسان ها باشد؟ بحران هایی که متعاقب پیشرفت علوم و تکنولوژی بر انسان ها رخ نموده است. در پاسخ به این سؤال علم « مشاوره و روانشناسی » قد علم می کند مشاوره از تمامی فعالیتهای اخلاقی تشکیل یافته است که در آن مشاور متعهد، تلاش می کند تا به مراجع کمک کند تا به آن دسته از رفتارهایی بپردازد که بتواند به حل مشکلات و مسائل او منجر شوند. از طریق مشاوره و راهنمایی فرد نه تنها وضع فعلی خود را درک می کند، بلکه از آنچه که به صورت آن در خواهد آمد نیز آگاه می شود. راجرز معتقد است که هدف بیشتر مشاغل یاری دهنده که شامل مشاوره و راهنمایی نیز می شود، افزایش رشد شخصی و روانی فرد در مسیر رشد اجتماعی است. هم چنین از طریق « خدمات راهنمایی و مشاوره » می توان تواناییها و نیز محدودیت های دانش آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش آموزان در زمینه های گوناگون می تواند آنان را به رشته های تحصیلی مناسب راهنمایی کند و آنان را در حل مشکلات یاری دهد. اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهند یافت که برنامه ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش آموزان تهیه و اجرا گردند. در مقاله حاضرپس از ذکر مقدمه ای چند در قسمت تجزیه و تحلیل مطالب به ترتیب به فایده و اهمیت مشاوره، تاریخچه ی راهنمایی و مشاوره، تعاریف راهنمایی و مشاوره، اهداف مشاوره و راهنمایی، ضرورت مشاوره در مدارس، مشاوره و راهنمایی در نظام آموزش و پرورش، نقش مشاور در مدارس، امور تحصیلی، تأمین بهداشت روانی، دانش آموزان و مهم ترین وظایف کادر آموزشی در برابر برنامه مشاوره و راهنمایی پرداخته شده است.

مقدمه:

انسان تنها موجودی است که با هموعان خود به تبادل نظر می پردازد و برای شناخت و حل مشکلات خود با آنان مشورت و از راهنمایی آنان استفاده می کند. راهنمایی و مشورت در طول زندگی آدمیان مطرح بوده و آنان با کسانی که مورد قبول و اعتمادشان بوده مشورت می کرده اند. با توسعه علوم انسانی و رشد علوم رفتاری به راهنمایی و مشاوره به عنوان شاخه ای مستقل از علوم رفتاری توجه شد. امروزه راهنمایی و مشاوره به صورت حرفه ای یاورانه برای کمک به افرادی است که در رشد، سازگاری، تصمیم گیری، روابط خانوادگی، مهارتهای اجتماعی و شیوه زندگی مشکلاتی دارند و مشاوره به این افراد کمک می کند تا راه حل مناسبی برای مشکلات بیابند.

اهمیت مشاوره و مشورت در دین مقدس اسلام کراراً مورد توجه ائمه ی اطهار و بزرگان دین قرار گرفته است.

بشر امروز در یک دوره ی پیچیده زندگی می کند، یکی از مشخصات این دوره، تخصصی شدن مسائل و وابستگی افراد به یکدیگر جهت استفاده از تخصص آنها برای تداوم یک زندگی متعادل است. لذت بردن از زندگی شخصی و رشد و تعالی شخصیت، شکوفا نمودن استعدادها و ارضای نیازها، اعم از نیازهای اولیه ی جسمانی، نیاز به امنیت و آرامش، نیاز به تعلق نیاز به دوست داشتن و دوست داشته شدن، نیاز به احترام و نیاز به شکوفایی در دنیای امروز فرایند ساده ای نیست، در تمام این مراحل به مشاور و مشاوره نیاز است.

وظیفه نهاد آموزش و پرورش، در آماده کردن دانش آموزانی که نیروی انسانی فردا تلقی می شوند، برای مواجهه و سازگاری با مقتضیات قرن بیست و یکم که از حساسیت ویژه ای برخوردار است بسیار حساس و سنگین است. اضطراب، افسردگی، سوء مصرف مواد مخدر، رفتارهای نابهنجار، مشکلات تحصیلی، گرایش ارتباط با جنس مخالف از عمده

ترین مشکلات روانی اجتماعی دانش آموزان است، به طوری که بیش از ۳۲ درصد دانش آموزان از نوعی مشکل اجتماعی روانی رنج می برند.

اهداف آموزش و پرورش زمانی تحقق خواهند یافت که برنامه ها و محتوای آموزشی با توجه به نیازها و امکانات دانش آموزان تهیه و اجرا گردند. از طریق «خدمات راهنمایی و مشاوره» می توان تواناییها و نیز محدودیت های دانش آموزان را شناخت و از امکانات موجود حداکثر استفاده را به عمل آورد. مشاور تحصیلی با شناخت دانش آموزان در زمینه های گوناگون می تواند آنان را به رشته های تحصیلی مناسب راهنمایی کند و آنان را در حل مشکلات یاری دهد. گرچه آشنایی معلم با فنون راهنمایی تدریس و عملکرد او را مؤثر و پر بار می سازد، ولی معلم به تنهایی نه می تواند و نه فرصت دارد به تمام مسائل و مشکلات روانی و خانوادگی و تحصیلی دانش آموزان رسیدگی کند و برای هر کدام راه حل ارائه دهد. از این رو، مشاور تحصیلی با همکاری معلم و خانواده و مسئولان مدرسه می تواند دانش آموزان را در جهت رفع مشکلات تحصیلی و خانوادگی و روانی و تأمین ثبات عاطفی یاری دهد و نهایتاً نیل به اهداف آموزش و پرورش را ممکن سازد.

فایده و اهمیت مشاوره و راهنمایی

راهنمایی کودکان و نوجوانان و بزرگسالان یک فراگرد بسیار مهم و استثنایی در حل مشکلات و معضلات این طبقات سنی می باشد. ضرورت مشاوره و راهنمایی قبل از هر چیز دیگر، در رابطه با حرفه و شغل و مخصوصاً در نظام جدید آموزش و پرورش مطرح می باشد.

چگونگی تجدید نظر و تغییر یک برنامه تربیتی مفیدسازنده و خلاق به عنوان یک اصل مسلم در جهت توسعه و پیشرفت فرهنگ و تمدن آشکار شده است. پیدایش انقلاب صنعتی در اروپا و انقلاب در تکنولوژی و فرستادن امار مصنوعی به فضا، نیاز مراکز صنعتی به نیروهای ماهری که حداکثر کارایی و بازدهی را داشته باشند، همه و همه تغییر و تحول را در نظام آموزشی کشورها ضروری ساخته است.

اینکه چرا باید برنامه های آموزش و پرورش تغییر و تحول یابند، و همچنین عوامل پیدایش راهنمایی در آموزش و پرورش مربوط به عللی است که مهمترین آنها افزایش بی رویه جمعیت به ویژه جمعیت جوان کشورها و افزایش دانش آموزان و عدم تعادل در توزیع دانش آموزان در رشته ها و شاخه های تحصیلی، ضرورت برقراری تعادل بین بازار کار و تربیت نیروی انسانی و افت تحصیلی می باشند.

آیا با اضافه کردن چند درس یا ادغام نمودن دو یا چند ماده درسی و یا تغییر نام بعضی از مواد درسی می توان گفت که تغییر به وجود آمده است؟ پاسخ این سؤال منفی است. باید خاطر نشان ساخت که هرگونه اصلاح و تجدید نظر و یا تغییرات اساسی می باید از جمیع جهات مورد توجه قرار گیرد و نیز باید مشکلات آن را پیش بینی کرده، راههای رسیدن به این هدفها را جستجو نموده و جهت اساسی آن را روشن ساخت.

با توجه به همین نکات است که اهمیت و ضرورت مشاوره و راهنمایی به عنوان یک اصل مهم در جریان تعلیم و تربیت آشکار می گردد. مدرسه به عنوان یک نهاد اجتماعی باید متناسب با احتیاجات فردی و مقتضیات جامعه باشد. چون جوامع پیوسته در اثر عوامل مختلف (نظیر جنگ و نزاع، بیماری، عوامل طبیعی، انقلاب و غیره) تغییر می یابند، مدرسه هم به عنوان یک نهاد اجتماعی باید متناسب با تغییرات جامعه تحول یابد. مدارس باید با تحولات فرهنگی، علمی و اجتماعی هماهنگ و همگام باشند و برای پیشرفت در این زمینه ها، متغیر و متحول گردند.

تاریخچه راهنمایی و مشاوره:

در بین ممالک صنعتی، امریکای شمالی نخستین کشوری است که در آن مراکز ویژه راهنمایی و مشاوره تأسیس شده و از میان افرادی که نخستین بار به ایجاد مرکز راهنمایی در آن سرزمین اقدام کرده اند باید از فرانک پاستور نام برد که در سال ۱۹۰۸ اولین مرکز راهنمایی را که در حقیقت مرکز راهنمایی حرفه ای بود در شهر بوستن تأسیس کرد. سال ۱۳۳۲ را می توان مبدأ شروع راهنمایی به معنی خاص آن در کشور خود بدانیم در سال ۱۳۳۴ در اداره مطالعات و برنامه ها دایره ای بنام دایره

تحقیقات روانشناسی بوجود آمد که به تهیه برخی تستهای هوش و سنجشهای روانی مبادرت کرد و سرانجام کنگره های منعقد در تابستانهای ۳۷ و ۳۸ راهنمایی در مدارس را امری ضروری تشخیص داده و مرکز راهنمایی در اداره کل تعلیمات متوسطه به وجود آمد. در سال ۱۳۴۷ اداره کل آموزش راهنمایی تحصیلی در وزارت آموزش و پرورش تأسیس گردید و در سال ۵۹ طی بخشنامه ای برنامه راهنمایی و مراکز مشاوره و راهنمایی تعطیل گردید. از ابتدای سال ۶۷ ضرورت وجود مشاورین در مدارس احساس شد و مجدداً این رشته شروع به جذب دانشجو نمود.

تعاریف راهنمایی و مشاوره

مطالعه ی نظام های آموزشی جهان نشان می دهد که از خدمات راهنمایی و مشاوره به عنوان تسهیل کننده ی فرایند تعلیم و تربیت در دوره های مختلف تحصیلی به شکل مطلوب سود برده اند. برای راهنمایی تعاریف گوناگونی بیان شده است که ضمن برخورداری از تنوع، از وجوه مشترکی نیز بهره مند هستند. برای رعایت اختصار و پرهیز از اطاله کلام تنها به یکی از آن تعاریف بسنده می کنیم: راهنمایی کوششی است انسانی، برای ایجاد حداکثر توافق ممکن بین خصوصیات فرد مورد راهنمایی و مقتضیات فعالیت (تحصیلی یا حرفه ای) که بدان مشغول خواهد شد (شکوهی ۱۳۶۷)

مفاهیمی که در راهنمایی بکار برده شده است بسیار متنوع و از تنوع دیدگاهی، بخش عظیمی از فرایند تعلیم و تربیت را شامل می شود. گزاره های ذیل مؤید این موضوع است:

- راهنمایی بخشی از کل جریان تعلیم و تربیت بطور اعم و مدرسه بطور اخص است.

- راهنمایی یک سلسله خدمات و کوشش های منظم و سازمان یافته است.

- منظور از راهنمایی فرد، کمک به تصمیم گیری آگاهانه و عاقلانه و قرار گرفتن در مسیر رشد و پرورش قوه قضاوت است

چنانچه راهنمایی را دایره عظیمی از فعالیتهای تربیتی در آموزش و پرورش بدانیم مشاوره به عنوان دایره کوچکتری در قلب آن دایره عظیم جای دارد. به عبارت دیگر یکی از مهمترین خدمات راهنمایی، خدمت مشاوره است.

تعریف مشاوره

یکی از جدیدترین تعاریف مشاوره عبارتی است که در سال ۱۹۶۵ توسط کرومبولتز بیان شده است. اومی گوید: مشاوره از تمامی فعالیتهای اخلاقی تشکیل یافته است که در آن مشاور متعهد، تلاش می کند تا به مراجع کمک کند تا به آن دسته از رفتارهایی بپردازد که بتواند به حل مشکلات و مسائل او منجر شوند.

اما جامع ترین تعریف مشاوره توسط بورکس و استفلر بیان شده است. به گونه ای که تقریباً به همه جنبه های کار یک مشاور در فرایند مشاوره اشاره نموده اند.

«مشاوره به رابطه حرفه ای بین یک مشاور آموزش دیده و مراجع دلالت دارد. این رابطه معمولاً میان دو نفر است. اگر چه بعضی مواقع مشاوره با بیش از دو نفر صورت می گیرد. این رابطه برای کمک کردن به مراجعان جهت درک و روشن کردن نظرات آنان در مورد محیط زندگی خود و یاد دادن راه رسیدن به اهداف انتخاب شده فردی از طریق انتخاب راههای سنجیده و با معنای فردی و حل مشکلات هیجانی و میان فردی برگزار می شود.»

اهداف مشاوره و راهنمایی

در تعاریفی که از راهنمایی به عمل آمده تصریح شده که به فرد کمک شود تا خود را بشناسد. منظور و هدف از اینکه فرد خود را بشناسد این است که با این شناسایی به صورت انسانی مؤثرتر و خلاقتر و در نتیجه شادمانتر درآید. چنین فردی در معنایی که کارل راجرز بیان داشته به صورت فعالتر ظاهر می گردد.

از طریق مشاوره و راهنمایی فرد نه تنها وضع فعلی خود را درک می کند، بلکه از آنچه که به صورت آن در خواهد آمد نیز آگاه می شود. راجرز معتقد است که هدف بیشتر مشاغل یاری دهنده که شامل مشاوره و راهنمایی نیز می شود، افزایش رشد شخصی و روانی فرد در مسیر رشد اجتماعی است.

بدین طریق راهنمایی دارای دو هدف می باشد که هدف آتی و دیگری هدف غایی و نهایی می باشد.

1. هدف آتی راهنمایی

هدف آتی راهنمایی کمک و راهنمایی فرد در حل مشکلات تحصیلی، خانوادگی و گاهی شغلی است، که این را علاج واقع قبل از وقوع بدانند و باعث جلوگیری از اتلاف سرمایه مادی و معنوی فرد در راهی ناشناخته می شود.

2. هدف غایی و نهایی

عبارت است از اینکه فرد خود قادر باشد با بتواند که با بینش صحیح به حل مشکلات خویش پرداخته و عاقلانه رفتار نماید. این است که راهنمایی آتی شرط لازم و مکمل راهنمایی غایی و نهایی و خود رهبری می باشد.

از آنجایی که قشر دانش آموز بیش از هر طبقه سنی دیگری نیاز به مشاوره و راهنمایی دارد، لذا بیشترین اهداف این دانش مربوط به مواردی می شود که در مدارس جنبه عملی به خود می گیرد. معمولاً هدفهای یک دوره تحصیلی به طور به صورت زیر تحقق می یابد:

الف- برنامه های تحصیلی مربوط به آینده

ب- تحصیلات حرفه ای

ج- فعالیت های هنری

د- فعالیت های مربوط به حفظ سلامت جسمی و فکری

ه- رشد علائق اجتماعی

منظور از این اهداف این نیست که تنها دانش آموز در یک یا چند فعالیت مربوط به این هدفها شرکت نماید، بلکه لازم است برنامه راهنمایی تحصیلی به طریقی ترتیب یابد که دانش آموز با هر کدام از این اهداف درگیری فعالانه داشته باشد. به هر طریق، مشاوره و راهنمایی در دوران تحصیل، اهداف گوناگون و وسیعی را در هر مقطع تحصیلی دنبال می کند. در خانواده و جامعه نیز اهدافی را دنبال می کند که یکی از مهمترین آنها تجدید سازماندهی خود است.

ضرورت فعالیتهای راهنمایی و مشاوره در مدارس:

یکی از نهادهای اجتماعی، نهاد آموزش و پرورش است که مسئولیت مهمی در تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان بر عهده دارد. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش به عنوان عاملی مؤثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه ذاتی افراد، انتقال اندوخته های تجارب گذشتگان، ارائه ارزشهای مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارتهای لازم در افراد برای زندگی و بالاخره تسهیل مسیر حرکت وجودی آدمی به سوی کمال اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می دهد. گسترش کمی آموزش و پرورش نشانگر گرایش و استقبال همگان به اثر بخشی این نهاد و گسترش کیفی آن ناشی از توسعه معارف، علوم و رشد بی وقفه تکنولوژی است که این دو بر پیچیدگی و ظرافت جریان آموزش و پرورش افزوده است. بنا بر این برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان و نوجوانان باید از خدمات راهنمایی و مشاوره بخوبی استفاده کرد. نقش راهنمایی در آموزش و پرورش افراد به حدی است که عده ای از صاحب نظران آن را به نوعی تعلیم و تربیت گفته اند و بعضی راهنمایی را تسهیل کننده جریان تعلیم و تربیت می دانند. اگر تربیت را به معنی نشو و نمادادن، زیاد کردن، برکشیدن و به حد اعتدال سوق دادن آدمی بدانیم، تعلیم را رشد دادن آدمی در تسهیل جریان رشد و کمال آدمی خواهیم یافت. مهمترین عواملی که در ضرورت راهنمایی و مشاوره و توسعه آن در نظامهای آموزش و پرورش مؤثر بوده اند عبارتند از:

1- توجه به اصالت کودک و آموزش و پرورش وی ۲- وجود تفاوت‌های فردی در دانش آموزان و ضرورت شناخت و توجه به این تفاوتها در امر آموزش و پرورش ۳- وجود استعداد‌های عمومی و اختصاصی در دانش آموزان و ضرورت شناخت و پرورش تدریجی و سنجش آنها ۴- رشد جمعیت و افزایش گرایشها و علاقه مندی به تحصیل در سطوح مختلف و گسترش علوم و تکنولوژی ۵- تراکم و تنوع واحدهای درسی در رشته های تحصیلی و ضرورت انتخاب مناسب ۶- توسعه مشاغل و حرفه و ضرورت انتخاب شغل مناسب ۷- تغییر نگرشها و ارزشها نسبت به انتخاب رشته های تحصیلی و انتخاب شغل ۸- گسترش نیازهای جامعه به نیروی انسانی در سطوح مختلف مهارت ۹- وجود مسائل و مشکلات جسمانی، عاطفی، اجتماعی، رفتاری، تحصیلی و خانوادگی در دانش آموزان.

خصوصیات مشاوران

خصوصیاتی که مشاورین را بدین وسیله متمایز و مشخص می سازد، موضوع تحقیق بسیاری از دانشمندان بوده است. این گونه تحقیقات از موقعی که مطالعه نقش و وظیفه مشاور در سال ۱۹۶۰ به وسیله اتحادیه امریکایی کارکنان راهنمایی آغاز شد، گسترش یافته است. در سال ۱۹۵۱، ماورر نوشت که رشد شخصی یا پختگی، مهمترین خصوصیت مشاوران می باشد، اما روش صحیحی برای ارزیابی آن وجود ندارد. هامرین و پولسون، مطالعه ای را برای این مسئله به تحقیق گذاشتند که در آن ۹۱ مشاور، خصوصیتی را که به نظرشان عمل مشاوره را تسهیل می کرد بیان نمودند. این خصوصیات به ترتیب فراوانی پاسخها به شرح زیر به دست آمده است:

۱. فهم یا میزان درک مشاور ۲. زمینه همدردی در جریان مشاوره ۳. ثبات و پایداری ۴. حوصله و بردباری

۶. عینیت ۷. صمیمیت ۸. حضور ذهن ۹. انصاف ۱۰. سعه صدر ۱۱. پاکی و صداقت

۱۲. آرامش ۱۳. داشتن فکری باز ۱۴. هوش ۱۵. تعادل اجتماعی ۱۶. ابتکار و خلاقیت

اینها خصوصیاتی بودند که در مطالعه و تحقیق هامرین و پولسون به ترتیب اولویت، توسط مشاوران شرکت کننده در تحقیق (به تفکیک) خاطر نشان شده بودند. اما اتحادیه تعلیم و تربیت و سرپرستی مشاوران، شش خصوصیت ذیل را برای مشاوران قلمداد کرده و لازم می داند:

۱. اعتقاد با هر فرد ۲. تعهد در برابر ارزشهای انسانی ۳. آگاهی از دنیا ۴. داشتن فکری باز ۵. شناخت خود ۶. تعهد حرفه ای

راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش دو نقش را ایفا می کند:

1- کمک به فرد فرد دانش آموزان به منظور سازگاری با محیط، حل مسائل و مشکلات شخصی، بروز و ظهور استعدادها و رشد و تکامل آنان

2- کمک به دانش آموزان در انتخاب مناسبترین راه از نظر رشته های تحصیلی و انتخاب مناسب شغلی و برنامه ریزی و آمادگی برای زندگی

3- ارائه خدمات راهنمایی اعم از:

1- خدمات اطلاعاتی: منظور از این خدمت عرضه اطلاعات نظام یافته ای است تا دانش آموزان بتوانند آگاهی کافی نسبت به برنامه های درسی، رشته های تحصیلی، مقررات و آئین نامه های امتحانی، امکانات آموزشی، حرفه ای و شغلی بدست آورند. تا از روی بصیرت راههای مناسب را انتخاب کنند. عرضه اطلاعات لازم در زمینه روشهای صحیح مطالعه و یادگیری دروس در مدرسه، اهمیت و ارزش علم آموزی، اهداف و انگیزه های تحصیلی، آداب و روشهای برخورد انسانی در محیط مدرسه، انواع مسایل مشترک دانش آموزان و چگونگی برخورد با مسایل و شیوه های تقویت اراده و راههای خودسازی در مدارس بسیار بجا و ضروری خواهد بود.

2- خدمات مشاوره ای: هدف از این خدمت در مدارس برقراری ارتباطی اساسی بین دانش آموزان و مشاوران است خدمات مشاوره ای، خودشناسی دانش آموزان را تسهیل می کند و دانش آموزان را یاری می دهد تا از طریق ترکیب و تطبیق اطلاعات مربوط به خود و محیط، مشکلات خود را باز یابند و حل کنند و به تصمیم گیری مناسب بپردازند. این امر مستلزم وجود مشاورانی است که برای این مهم تربیت و آماده شده اند تا دانش آموزان را در حل مشکلات و اتخاذ تصمیم های معقول و مناسب یاری دهند. مشاوران، رکن اصلی و پایه اساسی برنامه راهنمایی هستند. افرادی که بر اساس دانشهای نظری و تجارب علمی، صلاحیتهای همه جانبه را برای کمک به دانش آموزان و رفع مشکلات متعدد و متنوع آنان باید داشته باشند. مشاوران مدارس باید علاقه مند به دانش آموزان و آگاه به مراحل رشد و تربیت آنان، واقف به اصول و مبانی روانشناسی، تعلیم و تربیت و جامعه شناسی و قادر به بهره مندی از اصول و فنون راهنمایی و مشاوره و دارای تجربه کاری باشند. مجموعه تلاش و کوششهایی که به شناخت استعدادها و رغبتهای دانش آموزان منجر می شود یا آنان را در انتخاب رشته های تحصیلی و یا شغلی و رفع مشکلات شخصی و سازشی یاری می دهد جزو وظایف مشاوران به حساب می آید. برنامه راهنمایی و مشاوره در مدارس متوسطه در سه بعد تحصیلی، شغلی و تربیتی انجام می گیرد.

نقش مشاور در مدارس:

مشاوران با تسهیل جریان رشد همه جانبه ی فرد، آموزش مهارتهای زندگی فردی، اجتماعی، کاهش و حذف موانع رشد، خودشناسی و محیط شناسی و ارائه سایر خدمات یاورانه ی روانشناختی در مدارس نقش بسیار حساسی دارند. عمده ترین اهدافی که می توان از طریق خدمات راهنمایی و مشاوره به آنها دست یافت عبارتند از:

الف: رشد و توسعه قوای فکری و معنوی و عقلی دانش آموزان ۱. ایجاد پیشرفت در کسب مهارتهای مطالعه ۲- راهنمایی دانش آموز برای انتخاب رشته های تحصیلی ۳- طرح ریزی برای انتخاب درس، برای ادامه تحصیلات ۴- ترغیب دانش آموز برای بهره برداری خویش بینانه و خلاقانه از نیروی خویش

ب: رشد و توسعه مهارتهای شغلی و حرفه ای دانش آموز

1- یاری کردن دانش آموزان تا از توانائی ها و علائق حرفه ای خویش آگاه شوند. ۲- یاری کردن دانش آموزان تا از موقعیتهای و فرصتهای استخدامی و شغلی جامعه مطلع شوند. ۳- یاری کردن دانش آموزان تا بر اساس شناسایی خویش و فرصتهای حرفه ای، به توسعه و پیشرفت در حرفه و شغل خود بپردازند و طرحها و تصمیمات خود را مؤثر سازند.

ج: رشد و توسعه شخصیت دانش آموز

1. یاری کردن دانش آموز تا برای خود به عنوان عضوی از جامعه احترام قائل شود. ۲- یاری کردن دانش آموز تا در ایجاد روابط و مناسبات متقابل، دارای شایستگی شود. ۳- همکاری با معلمان در تدارک محیط سالم و مساعد در کلاس تا به رشد روانی دانش آموزان کمک شود. ۴- ارتباط با والدین به منظور ایجاد شناخت رفتارهای طبیعی و نیازمندیهای روانی جوانان.

نقش مشاور در امور تحصیلی

دانش آموزان در جریان تحصیل با مشکلات زیادی مواجه می شوند که مشاور می تواند در رفع این مشکلات کمکی مؤثری به دانش آموزان ارائه دهد که پاره ای از این مشکلات را می توان به شرح زیر شمرد.

1- ضعف پایه ی تحصیلی: در مورد چنین دانش آموزانی مشاور باید برای فراگیری دروس پایه از نقطه ای که ضعف دارد برنامه ریزی کند و با کمک خانواده ضعف پایه ای او را جبران کند. فشار آوردن و وادار کردن دانش آموز به زحمات شبانه روزی در سطح بالای تحصیلی بدون توجه به پایه بی فایده است. آماده کردن دانش آموز و اولیای وی برای چنین برنامه ای نیاز به جلسات مشاوره ای دارد که متولی آن مشاور مدرسه است.

2- کمبود یا نبود انگیزه تحصیلی: دانش آموزانی وجود دارند که از نظر هوشی در حد طبیعی و ظرفیت لازم برای یادگیری را دارند، اما انگیزه ای برای درس خواندن ندارند. در مورد اینگونه دانش آموزان که تعدادشان نیز کم نیست مشاور باید علت تنبلی را جستجو و برای درس خواندن آنها ایجاد انگیزه کند. تشویق کردن به نحوه های مختلف، ایجاد زمینه های موفقیت برای دانش آموز، او را به هنگام، تأیید کردن و در مجموع به کار بردن انگیزه های طبیعی می تواند کار ساز باشد. مشاوران با همکاری

سایر عوامل آموزشی و پرورشی می توانند درسه سطح پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالث اقدام به فعالیت نمایند. مدرسه مکان مناسبی برای اجرای برنامه های پیشگیری از مشکلات روانی و عاطفی است و بخش مهمی از رسالت مدرسه به آموزش سازگاری عاطفی فرد در زندگی اختصاص دارد. لذا مدرسه بهترین فضا و فرصت برای آموزش ترویج شیوه های سازگاری صحیح در زندگی فردی و اجتماعی است. مشاوران در بعد پیشگیری اولیه با آموزش مهارتهای زندگی و با ارائه خدمات راهنمایی، مشاوره و اطلاع رسانی در زمینه های تربیتی، تحصیلی و شغلی و تسهیل روند ارضای نیازهای اساسی دانش آموزان، از جمله شکوفایی استعدادها و توانمندیها احساس خود ارزشمندی و اعتماد به نفس، خود شناسی و ارتقای سلامت روانی آنان نقش مؤثری را ایفا می کند. اینگونه خدمات از طریق تدریس درس مهارتهای زندگی در قالب ساعت پرورشی، اجرای آزمونها و انجام فرایند هدایت تحصیلی و اطلاع رسانی شغلی و آموزش فرایند برنامه ریزی تحصیلی و طرح ریزی شغلی در فرصتهای مناسب اجرا می شود.

نقش مشاوران در تأمین بهداشت روانی دانش آموزان

دانش آموزانی از سلامت روانی برخوردار هستند که اولاً خود را فردی ارزشمند و قابل احترام بدانند و به تواناییهای خود اطمینان داشته باشند. ثانیاً بتوانند بدون دغدغه خاطر و ناراحتی با واقعیات زندگی مواجه شوند و کل وجودشان را همانگونه که هست بشناسند و بپذیرند، ثالثاً با آرامش خاطر و احساس امنیت و با شوق و امید زندگی کنند. دانش آموزی که با بحران و مشکل روانی مواجه است توانایی ایستادگی در برابر فشارهای وارده را ندارد و در حل مشکلات به طور منطقی و سنجیده عاجز است و تعادل روانی بهم خورده ای دارد. چنین دانش آموزی جهت حل مشکل و برقراری تعادل به مشاوره نیاز دارد. مشاورین از عوامل مؤثر تأمین بهداشت روانی دانش آموزان در مدارس می باشند. استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، در نهایت به تأمین بهداشت روانی دانش آموزان منجر می شود. در بهداشت روانی بهتر زیستن و سلامت فکر و بهبود روابط اجتماعی ضرورت دارد. هدف اصلی بهداشت روانی تأمین سلامت فکر و روان و سالم سازی محیط فردی و اجتماعی است. مشاور بی آنکه کسی را به دوش بکشد یا به پیش و پس براند چشم انداز تازه ای را به ماجراهای ذهنی او می گشاید. چشم انداز و نگاهی که به آدمی مجال زیستن می دهد و فرصتی فراهم می کند تا فرد خودش را در ذهنش بازسازی کند و قدرتی را در اختیار فرد می گذارد تا با بهره گیری از آن نوع جدیدی از حضور را در پهنه ی روابط بین فردی تجربه کند. افزون بر این، مشاور وظیفه نظارت بر خویش را نیز بر دوش می کشد.

بخشی از مهمترین فعالیتهای اجرایی که مشاوران می توانند در تأمین بهداشت روانی دانش آموزان انجام دهند عبارتند از:

- ۱- شناخت محدودیتهای روانی، فیزیکی دانش آموزان ۲- ایجاد ارتباط صحیح و اصولی بین دانش آموزان و اولیای مدرسه
- ۳- فراهم آوردن فرصت مناسب برای دانش آموزان به منظور خودشناسی و یادگیری روشهای حل مساله و تصمیم گیری ۴-
- مصاحبه های فردی برای شناخت مشکلات دانش آموزان و راهنمایی آنها ۵- برگزاری جلسات مشاوره فردی و گروهی با دانش آموزانی که مشکلات تحصیلی و خانوادگی و شخصی دارند ۶- تشویق دانش آموزان به همکاری های اجتماعی ۷- ایجاد هماهنگی بین فعالیتهای خانه و مدرسه به منظور بهبود وضعیت تحصیلی و رفتارهای دانش آموزان ۸- برگزاری جلسات مستمر بحث و گفتگو با دانش آموزان و تلاش در جهت حل مسائل و مشکلات آنان ۹- تشکیل جلسات مشاوره با خانواده و یاری دادن والدین برای رفع مشکلات دانش آموزان به شیوه ای درست ۱۰- ارزیابی نیازها و بررسی مشکلات دانش آموزان در زمینه مسائل شخصی، خانوادگی، اجتماعی، تحصیلی، اخلاقی و انضباطی ۱۱- تنظیم و اجرای برنامه های آموزشی در زمینه های رشد و پیشگیری و درمان مشکلات ۱۲- همکاری با معلمان و کمک به آنان در حل و فصل مشکلات دانش آموزان و شرکت در شوراهای مدرسه ۱۳- انطباق دانش آموزان با محیط مدرسه، معلم و دروس و ایجاد انگیزه های مناسب برای درس خواندن و عدم احساس ناتوانی در موارد شکست تحصیلی با نگاه جامع به اهداف و وظایف آموزش و پرورش.

تفکیک و مرز بندی دقیق بین راهنمایی و مشاوره ی تحصیلی با سایر ابعاد راهنمایی و مشاوره از جمله راهنمایی و مشاوره تربیتی، شغلی و حرفه ای اصولی و منطقی نیست. مشکلات دانش آموزان، زنجیره ای از عوامل فردی و اجتماعی است که نیازمند دیدی جامع نگر و نظام مند به استعدادها و توانائیها و علائق، شخصیت، ساختار و وضعیت خانواده و سایر متغیرهای محیطی است. مشاور مدرسه با آگاهی از ارتباط تنگاتنگ مشکلات تحصیلی با زمینه های روانی-اجتماعی دانش آموزان، با استفاده از متون و روشهای راهنمایی و مشاوره از طریق شیوه های مختلف فردی، گروهی و خانوادگی به دانش آموزان کمک می کند تا با بررسی های همه جانبه مشکل بتوانند راه حل یا راه حلهای مناسب را انتخاب و برای اجرای آنها برنامه ریزی نمایند و در نهایت عملکرد دانش آموزان در ابعاد مختلف بهبود یابد.

یکی از روشهای مشخص کردن نقش مشاوران این است که ببینیم شاگردان، معلمان، مدیران و والدین (یعنی گروهی که مشاوران به آنها خدمت می کنند) آنها را چگونه درک می کنند. پیدا کردن آگاهی در این مورد، چگونگی پذیرش مشاوران را از طرف این افراد مشخص می سازد.

تحقیقاتی که راجرز در زمینه فوق به عمل آمده، معلوم کرده است که بیشتر دانش آموزان معتقدند که برنامه راهنمایی روی هم رفته با ارزش می باشد، اما باید خاطر نشان ساخت که دانش آموزان مورد مشاوره راجرز، جز در مورد انتخاب حرفه ورشته تحصیلی در بقیه موارد، برنامه راهنمایی را منبعی یاری دهنده تلقی نمی کنند شاید یکی از علل این موضوع عدم پذیرش مشاوران از جانب شاگردان و نبودن تفاهم میان آنها باشد.

در رابطه با عقاید معلمان نسبت به مشاوران، باید گفت که «پیرسون» مطالب زیر را یک انگیزه احتمالی عقاید خصمانه درباره مشاوران می داند. برای معلم قبول این که در مدرسه به وجود متخصصان روابط انسانی نیاز هست، مشکل می باشد. زیرا اعتراف به ضرورت وجود این گونه متخصصان، مستلزم این است که معلمان را محدود سازد و این همان چیزی است که معلمان نمی خواهند با آن روبه رو گردند.

مدیران هم نسبت به ضرورت وجود مشاوران در مدرسه، عقاید مخالفی دارند. در مقاله ای از یک مدیر مدرسه که در مجله «لوک» نقل گردیده است، کار مشاوران را در مدرسه مربوط به مسئله شاگردانی که مدرسه را ترک می کنند، دارای کمترین ارزش می داند و معتقد بود که مشاوران از لحاظ آمادگی و خصوصیات شخصی در درجه دوم اهمیت قرار دارند. این مطلب توسط کاریکاتوری که به وسیله مدیر مذکور رسم شده بود، نمایان گردید این کاریکاتور روشن می ساخت که مشاوران در هر سطحی که مورد ارزیابی قرار گیرند، افرادی غیر مؤثر می باشند. نتایج تحقیقات دیگر مربوط به قبول مشاوران از طرف اکثریت مدیران، نشان می دهد که آنها، مشاوران را افرادی همه کاره می دانند. یا اینکه نظریات ذکر شده ظاهراً با هم مرتبط نیستند اما در واقع رابطه نزدیکی میان آنها وجود دارد. در نظر گرفتن کار مشاور از لحاظ معیار اداری (برای مثال کارایی) مخصوصاً با توجه به انتظارات نابجای مدیران، صحیح به نظر نمی رسد. اختصاص دادن وظیفه ای به یک فرد و توقع اینکه آن فرد همه کاره باشد، نشانگر این است که مدیران جریان واقعی کار را مخفی نگه می دارند و بدون تردید اگر فردی را برای انجام کاری استخدام کنند و بعداً وظیفه دیگری به او محول کنند، او نمی تواند وظیفه اصلی خود را به خوبی انجام دهد. اما عقاید والدین درباره مشاوران دارای اهمیت خاصی می باشد. «اورایف» معتقد است که والدین وظایف مشاوران را به ترتیب ذیل درجه بندی می کنند:

1. برنامه ریزی

2. تلاش برای حل مسائل مدرسه

3. مشاوره با شاگردان در مورد حرفه آینده آنها

4. مشاوره با شاگردان درباره مسائل شخصی.

وظایف کادر آموزشی و اداری مدرسه در قبال مشاوره و راهنمایی

جریان مشاوره و راهنمایی، زمانی در مدارس موفق خواهد گردید که به عنوان جزئی از کل برنامه آموزشی مدرسه مطرح شود و هر کدام از پرسنل و کارکنان مدرسه اعم از مدیر و معاون و آموزگاران وظیفه خود را در قبال هسته مشاوره به خوبی انجام دهند.

مهمترین وظایف کادر آموزشی در برابر برنامه مشاوره و راهنمایی عبارتند از: ۱. حمایت از برنامه های مشاوره کمک به مشاوره در جهت شناخت دانش آموزان و تسریع انجام کارهای مشاوره. ۲. معرفی دانش آموزان مشکل دار توسط آموزگار به مشاور، جهت کمک و حل مشکل آنها.

3. هماهنگ کردن برنامه مشاوره با سایر برنامه های مدرسه.

4. همکاری با مشاوران در جهت شناسایی استعدادهای شاگردان.

نتیجه گیری

برنامه های راهنمایی مدارس را در گذشته به صورت تأمین نیازمندیهای آموزشی، حرفه ای، روانی و اجتماعی کودکان تشریح کرده اند. اما اغلب برنامه های راهنمایی در راه تأمین یک یا دو منظور اقدام نموده و بقیه اهداف را در درجه دوم اهمیت قرار داده و فقط به طور اتفاقی در برآوردن آنها اقدام کرده است، امروز در برنامه های مشاوره به همه جنبه های ذکر شده در بالا توجه می شود، به عبارت دیگر مشاوره میدان عمل خود را توسعه داده و در اختیار دانش آموزان در همه ی مقاطع تحصیلی قرار داده است.

در گذشته مشاوره خدمتی رسمی ولی سازمان نیافته بود که به انتخاب شغل محدود می گشت و امروز به صورت یک سلسله خدمات راهنمایی و شخصی بسیار پیشرفته و هماهنگ درآمده است، بنابراین مشاوره شامل تمام جنبه های رشد و تکامل شاگرد است. در گذشته راهنما شخصی ناصح بود و امروز نقش مشاور، ارزیابی کننده ی پیشرفت فرد، کمک دهنده به او در حل مشکلات، رابط بین خانه و مدرسه و هماهنگ کننده ی فعالیتهای راهنمایی کارمندان و معلمان، طرف مشورت در تنظیم برنامه درسی است.

در گذشته وظایف راهنمایی و مشاوره به عهده ی معلمان و مدیرانی بود که برای این کار تربیت نشده بودند و امروز گرایش به این است که در مدارس یک نفر مشاور یا متخصص راهنمایی تربیت شده وجود داشته باشد. در گذشته منظور مدرسه فقط دادن تعلیمات و تنها چیزی که ارزشیابی می شد، تواناییها و عدم تواناییهای ذهنی کودک بود، و بر حسب تواناییهایی که داشت و یا به علت نداشتن استعدادهای مورد نیاز به او توصیه می شد که فلان رشته را انتخاب کند و یا فلان دوره را انتخاب نکند، اما امروز پیشرفت همه جانبه ی کودک مورد نظر مدارس جدید می باشد و تنها به کسب مهارتهای آموزشی و یادگیری های درسی اکتفا نمی شود بلکه هدف، رشد همه جانبه شخصیت کودک می باشد تا به جایگاه و مقام یک فرد بزرگسال کامل برخوردار از سلامت روان برسد. از جمله اموری که مورد توجه است، سازگاریهای حرفه ای، اجتماعی و شخصیتی اوست، مفهوم تازه ی آموزش و پرورش عبارت است از سازگاری با موقعیت های زندگی و خدمات راهنمایی با هدف حمایت از مدارس و ایجاد تسهیلات لازم برای رسیدن به آن سازمان یافته است.

برنامه ی جدید راهنمایی با تأکید بر رشد سلامت روان کودک گسترش می یابد و لذا اجرای آن به صورت توجه به همه ی جوانب رشد کودک و همگی ابعاد شخصیت او بررورش قدیمی تشخیص و درمان برتری چشمگیری یافته است با این تعبیر لزوم و گسترش خدمت راهنمایی و مشاوره در تمام مقاطع تحصیلی از ابتدایی تا دبیرستان یک ضرورت مسلم در همه جوامع پیشرفته است.